

Vem ska bestämma?

Ämne

Samhällskunskap

Årskurs

Åk 4-8

Tid

ca 30-40 minuter

Arbetsform

Helklass + värderingsövning
(fyra hörn eller framåtsteg)

Uppgift

I den här övningen får eleverna fundera på vad som gör ett bra samhälle. Utan att nämna ord som demokrati, diktatur eller anarki kan textäventyret och övningen hjälpa elever att fundera över hur de tycker att ett bra samhälle ska fungera. Vem ska bestämma?

Det finns två olika varianter på övningen, vilket du kan läsa mer om längre fram. Bestäm i förväg om övningen ska göras som:

2A - Fyra hörn

eller

2B - Framåtstegsövning

Syfte

I den här uppgiften får eleverna undersöka hur olika sätt att styra ett samhälle påverkar människors livsvillkor, frihet och trygghet. Genom att jämföra två fiktiva samhällen ur textäventyret – Aros och Botten – ges eleverna möjlighet att reflektera över demokrati, makt och ansvar.

Övningen synliggör att:

- olika samhällsmodeller ger olika förutsättningar
- total kontroll och total frihet kan båda innebära problem
- demokrati handlar om balans mellan rättigheter och regler

Uppgiften kopplar till Ungdomsbarometern 2025, som visar att många unga känner osäkerhet kring demokrati och vem som egentligen har makten och stärker elevernas förståelse för hur demokratiska beslut fungerar i vardagen.

Koppling till läroplanen (Lgr22, samhällskunskap)

Åk 4-6

Demokratiska värden och beslutsprocesser

Regler och normer i elevens närmiljö

Samtal och ställningstaganden kring samhällsfrågor

Åk 7-9

Begreppen makt, rättvisa, jämlikhet och frihet

Demokrati och andra styrelseskick

Individens och gruppernas möjligheter att påverka beslut

Material

Om du väljer övning 2A – Skriv skyltar eller lappar med texterna: Aros, Botten, Båda och, Osäker

Om du väljer övning 2B - Skriv ut persona-kort

Plats i klassrummet för rörelse

Så här gör du

1

Påminn eleverna om textäventyrets två olika "världar" som har olika sätt att leva tillsammans. Berätta för eleverna att de nu ska jämföra två samhällen från textäventyret. Vad är bra och vad är dåligt i Aros och Botten?

Aros

I Aros bestämmer Centralorganisationen allt. De bestämmer till exempel vilken kunskap som är tillåten och lärs ut i skolorna. Ingen får välja själv, inte vem man gifter sig med, vad man äter eller var man bor. Alla får lika mycket mat, likadana hus, likadana kläder och precis det man behöver för att överleva. Ingen är rik och ingen är fattig, förutom kanske de som sitter i Centralorganisationen. Det finns inga fängelser, men om du protesterar eller inte följer reglerna blir du utvisad.

Ställ frågan:

Vad kan vara bra med att leva i Aros?

Botten

I Botten är det ingen som styr. Människor och grupper bestämmer helt själva. Det finns inga regler, lagar eller fängelser. Men det finns heller ingen som ser till att alla har mat eller någonstans att bo. Många är fattiga, det är ont om mat. Vissa klarar sig bättre genom att till exempel bildar grupper som hjälper varandra med ,hantverk, forskning och teknik eller bildar familjer. Andra överlever genom att köpa och sälja eller bilda gäng som stjälar. Samtidigt får alla välja mer själva: vem de blir kära i, vad de tycker, säger, läser och har på sig.

Ställ frågan:

Vad kan vara bra med att leva i Botten?

Skriv gärna elevernas svar på tavlan så att alla ser.

Alternativ 2A: Fyra hörn

Placera ut fyra hörn i rummet:

Aros

Botten

Både och

Osäker / Vet inte

Läs upp påståendena nedan, ett i taget. Eleverna ställer sig i det hörn som passar dem bäst. När eleverna valt hörn, be några elever i varje hörn motivera sina val.

Exempel på påståenden:

Det är viktigare att alla har mat än att få bestämma själv.

Det är viktigare att få välja själv än att alla har det lika.

Regler behövs för att ett samhälle ska fungera.

Människor klarar sig bäst utan att någon bestämmer.

Det är bra att alla får säga eller skriva vad de tycker om allt

Det är bra om vissa saker är förbjudna att säga eller skriva

Alternativ 2B: Framåtstegsövning

Ta fram korten med personans

Dela ut ett kort till varje elev och förklara kortet:

Nu kommer ni få varsitt kort.

På kortet står det vem du är i den här övningen.

Det här är inte du på riktigt.

Det är en roll, ungefär som i en berättelse som textäventyret.

Alla roller är lika viktiga.

Det finns inga bra eller dåliga roller, bara olika förutsättningar.

Du ska inte visa kortet för någon annan just nu.

Läs det tyst för dig själv och försök leva dig in i hur det är att vara den personen.

När vi gör övningen ska du inte svara som dig själv, utan som den person som står på kortet.

Det kan hända att vissa får gå framåt ofta, och andra får stå still eller gå bakåt.

Det betyder inte att någon är bättre eller sämre.

Det visar bara hur samhället påverkar människor på olika sätt.

Om något känns konstigt eller jobbigt, räcker du upp handen så pausar vi.

Kom ihåg: vi undersöker ett samhälle – inte varandra.

Eleverna läser sitt kort tyst och visar inte sitt kort för någon annan.

Framstegsfrågor: Aros, Botten och olika livsvillkor

Lärarinstruktion:

Läs ett påstående i taget.

Eleverna ska agera utifrån sin persona och:

ta ett steg framåt

stå still

eller ta ett steg bakåt

Påminn gärna före varje fråga:

”Svara som den person du är i övningen, inte som dig själv.”

1. Mat och överlevnad

”Ta ett steg framåt om du alltid får mat varje dag.”

”Stå still om det beror på om du klarar dig själv eller får hjälp av andra.”

”Ta ett steg bakåt om du ofta är hungrig.”

2. Trygg bostad

”Ta ett steg framåt om du alltid vet var du ska sova i natt.”

”Stå still om det varierar.”

”Ta ett steg bakåt om du saknar trygg bostad.”

3. Hjälp när något händer

”Ta ett steg framåt om någon hjälper dig när du är rädd eller hotad.”

”Stå still om du klarar dig genom att hjälpa dig själv.”

”Ta ett steg bakåt om ingen hjälper dig när du är rädd eller hotad.”

4. Frihet att uttrycka åsikter

”Ta ett steg framåt om du får säga vad du tycker utan att riskera straff.”

”Stå still om du måste vara försiktig.”

”Ta ett steg bakåt om det är farligt att protestera.”

5. Möjlighet att påverka beslut

”Ta ett steg framåt om du har inflytande över vilka regler som gäller.”

”Stå still om reglerna bestäms av andra och du inte kan påverka.”
”Ta ett steg bakåt om varken du eller någon annan bestämmer.”

6. Hjälp när du är sjuk

”Ta ett steg framåt om du alltid får vård när du behöver det.”
”Stå still om det beror på pengar, kontakter eller tur.”
”Ta ett steg bakåt om du riskerar att bli utan hjälp.”

7. Möjlighet att välja

”Ta ett steg framåt om du får välja vem du vill bli kär i, vad du gör och var du bor.”
”Stå still om dina val är begränsade.”
”Ta ett steg bakåt om någon annan väljer åt dig.”

8. Framtidstro

”Ta ett steg framåt om du känner hopp inför framtiden.”
”Stå still om framtiden känns osäker.”
”Ta ett steg bakåt om framtiden känns mörk eller hotfull.”

9. Sammanfattande känsla

”Ta ett steg framåt om ditt liv just nu känns bra.”
”Stå still om det är okej men svårt.”
”Ta ett steg bakåt om ditt liv känns väldigt svårt.”

Reflektion efter sista frågan

Säg så här:

”Titta nu var ni står. Varför står din persona just här?”

Reflektion i helgrupp:

Vilka personor hamnade längst fram?

Vilka hamnade längst bak?

Vad hade de längst fram gemensamt?

Vad saknade de längst bak?

Var det personerna eller samhället som avgjorde?

Avslutande tanke

Den här övningen gör ojämlikhet och makt synlig i rummet, utan att handla om elevernas egna liv. Den skapar en stark grund för vidare arbete med:

demokrati

rättigheter och skyldigheter

vem som bestämmer

varför balans mellan frihet och trygghet är central

Extraövning: Om du vill kan ni exempelvis diskutera och rösta fram ett nytt samhälle, som försöker lösa problemen i både Aros och Botten.